

Cum am putea oare să prezentăm istoria algebrei dacă știm că monografia lui Speusippus intitulată *Asupra numerelor pitagoreice* e rătăcită pentru totdeauna? E foarte probabil ca un exemplar să fi ars odată cu biblioteca din Alexandria, dar oare aceea să fi fost singura copie? Ce tiraje vor fi avut oare cărțile de teoria numerelor în perioada greco-romană? Și de ce cărțile lui Platon, care era rudă cu Speusippus, au avut mai mult noroc și au supraviețuit? E posibil ca această lucrare a lui Speusippus să fi conținut adevăratul început al algebrei, dar, firește, afirmația aceasta reprezintă o altă speculație. De la Ctesibios ne lipsește volumul care reunea cercetările lui în domeniul științelor, precum și cartea intitulată *Asupra pneumaticii*, care trebuie să fi fost un important tratat de fizică, poate unul dintre cele mai cuprinzătoare ale Antichității. Cât ar fi avansat cunoașterea tehnică în perioada istorică ce a urmat dacă un volum despre pneumatică ar fi circulat? Ce fel de aplicații ale mecanicii ar fi fost realizate în veacurile următoare? Vor fi fost aplicații militare sau de interes civil? Nu vom ști niciodată.

De la legendarul Thales, pururea nemuritor grație teoremei proiecțiilor paralele, ne lipsesc

două lucrări, care ar fi fost intitulate *Asupra solstițiului* și *Asupra echinocțiului*, și aici misterul se adâncește, pentru că au existat autori care și-au exprimat îndoiala că aceste cărți au fost scrise vreodată.

De ce ar fi fost acestea două importante? Dacă Thales, în epoca lui, ar fi înțeles adevărata semnificație a solstițiului și a echinocțiului înseamnă oare că ar fi înțeles de atunci dinamica sistemului solar și locul Pământului în univers? Se poate susține o asemenea presupunere? Sau va fi căzut și Thales victimă a unor erori de interpretare a observațiilor? Să ne hazardăm din nou pe teritoriul speculației: și o suită de interpretări parțial corecte ar fi putut însemna enorm în veacurile ce au urmat. Iar lucrările care le-ar fi inclus ar fi reprezentat un important pas înainte și ar fi clarificat mult mai devreme o mulțime de confuzii la care umanitatea s-a grăbit să subscrie în veacurile următoare.

Și mai e o miză majoră aici, în legătură cu volumele pierdute ale lui Thales. Să ne amintim străvechea prejudecată că viitorul poate fi anticipat cu ajutorul citirii stelelor. Ce tentantă ispită să crezi că poți prevedea azi ceea ce se va întâmpla mâine! S-au scris multe texte despre

legăturile secrete dintre destinele oamenilor și drumul stelelor pe cer. Oameni educați din diverse perioade ale istoriei au luat astrologia foarte în serios, iar unii, iertate fie-ne orice implicații, sunt în stare și-n ziua de azi să jure pe predicții zodiacale. În vechime, la curțile Europei medievale astrologia era socotită o știință atât de serioasă, încât forțele militare se desfășurau pe câmpul de bătălie după cum erau sfătuiți de astrologi regii sau strategii. Republica venețiană a avut în persoana lui Tommaso di Benvenuto da Pizzano un astrolog reductabil, iar datorită competențelor lui a fost invitat la curtea lui Carol al V-lea, regele Franței, în calitate de consilier regal. Carol al V-lea a ajuns pe tronul Franței după o serie de evenimente nefericite, care au dus la capturarea tatălui său în timpul Bătăliei de la Poitiers, de la 1356. În tragicul veac al XIV-lea, pe vremea Războiului de 100 de Ani, cel mai important consilier al regelui devenise astrologul. Dacă astrologul interpreta că semnele cerului nu sunt favorabile, nu se pleca la bătălie. Până pe la 1600, situația a rămas în mare parte neschimbată: se credea în cel mai serios mod că destinele oamenilor trebuie să fie în legătură cu mișcările astrelor din cuprinderea sferelor

cerești. Alții erau convinși de teoria că ar exista forțe secrete ale universului asupra cărora se poate acționa cu diverse formule magice. În primele luni ale anului 1605, Johannes Kepler a demonstrat că orbita planetei Marte în jurul Soarelui e dată de o elipsă. Odată cu publicarea de către Isaac Newton a volumului *Principia Mathematica* în anul 1687, a devenit clar că autorul, continuând eforturile lui Edmond Halley, a calculat orbitele anumitor comete și că și acestea se supun legilor gravitației, la fel ca planetele, iar traiectoriile lor prin univers sunt curbe conice. Așadar, sunt niște curbe previzibile, care se supun unor determinări fizice bine definite, astfel că nu pot avea vreo legătură cu destinul muritorilor de pe infimezimala planetă albastră. Într-adevăr, dacă toate aceste mișcări cerești sunt periodice sau dacă se supun unor mișcări clar determinate de periodicitatea unor fenomene ale mecanicii celeste, atunci oare astrologia, magia sau vrăjitoria mai sunt credibile? Bertrand Russell scrie în privința asta că „la 1700 înțelegerea oamenilor educați era complet modernă; în 1600, cu excepția a foarte puțini, era încă în mare parte medievală”. Să tragem linie și să adunăm. Nu sunt toate aceste

curiozități tot atâtea semne că mesajele pe care Edmond Halley și Isaac Newton au încercat să ni le transmită nu au ajuns până la noi? Cum ar fi fost dacă volumele lui Thales s-ar fi salvat și dacă tocmai acele cărți, însoțite de autoritatea dominantă a geometrului antic, ar fi anulat confuziile cauzate de practicarea excesivă a astrologiei? S-ar fi deșteptat omenirea mai devreme? În concluzie, e natural să ne întrebăm cât va fi înțeles Thales din chestiunile profunde de mecanică cerească. Nu vom ști niciodată, în absența documentelor sursă, dar putem aprecia cât de serioasă va fi fost de-a lungul istoriei o asemenea pierdere dacă avem ocazia să contemplăm cât de mult timp omenirea a admis drept plauzibile niște interpretări eronate. Sau poate important nu e cât a înțeles un singur autor din structura universului, fie acesta Thales, ci cât sunt dispuși să priceapă și contemporanii lui. Dacă ei nu sunt gata, atunci poate că soarta volumului e din start pecetluită.

Împăratul Claudiu, ale cărui lucrări lipsă au fost amintite anterior, ar fi scris și volumul *De arte alea*, o carte despre arta de a juca zaruri, ceea ce e posibil să fi fost o primă tentativă de a discuta probabilități și combinatorică, dacă nu

o primă abordare a teoriei jocurilor. Cu toată pasiunea noastră multimilenară pentru jocuri, cartea aceasta cum de s-a pierdut? Oare arta modernă a jocurilor de noroc va fi recuperat informația pierdută atunci? Aici e momentul să punctăm o importantă distincție: e imposibil ca un tratat dedicat jocurilor scris în Antichitate să nu fi fost demult depășit deopotrivă de specialiștii cazinourilor din vremurile noastre sau să nu fie depășit de teoria modernă a probabilităților, ale cărei aplicații domină nu doar jocurile de noroc, ci și industria farmaceutică, artele militare, teoriile matematicilor financiare, între multe altele. Într-un sens profund, sunt cărți rătăcite a căror pierdere poate să nu mai fie regretată. Pentru că, până la urmă, conținutul de idei trebuie să fi fost recuperat cumva de cercetări ulterioare. În domeniul științelor avem sentimentul că multe fragmente de informație au fost recuperate, mai precis, redescoperite mai târziu, că am ajuns la aceeași informație pe o cale mai ocolită, refăcând secole mai târziu experimente, clarificând idei, reinventând concepte.

Nu același lucru se întâmplă în domeniul medical, pentru că acolo o informație clarificată